

1.

„Zašto si se vratio?“

P.-u je brada bila klonula na prsa, a sada podigne pogled i ukrsti ga preko stola s njegovim. „Već sam odgovorio na to“, kaže. U prostoriji nema prozora i premda su obojica raskopčala nekoliko dugmadi na košuljama, ipak se obilno znoje; na leđima i pod pazusima nastale su im velike, mokre mrlje. Voditelj ispitivanja raširi prste i zabubnja jagodicama jedne od druge.

U četrdesetima je. Košulja mu je maslinastozielena, to je nekakva odora, ali bez oznaka čina. Jedna jedina žarulja osvjetljava stol. „Reci mi istinu, pa ćeš se moći vratiti u Lusaku.“

P. ponovno spusti pogled u pod. Beton izgleda zrnato i zapušteno, podsjeća ga na fotografiju površine Mjeseca.

„Jedna tvrtka nadomak Lusake obećala mi je posao.“ P. ne razumije zašto ga drže ovdje, zašto su ga uopće ovamo doveli. „Da upravljam avionima za zaprašivanje.“

„Avionima za zaprašivanje.“ Muškarci razgovaraju na svahiliju. Voditelj ispitivanja prekapa po papirima na stolu.

Čovjek je žilava tijela, mesnata i gruba lica, brkovi su mu sivkasti, gotovo je posve ćelav. Izrazi su mu lica zabavljeni, surovi, nekada umjetno ljubazni. „Školovani ugandski borbeni pilot iz Rima doputuje u Zambiju da bi upravljao avionima za zaprašivanje voćnih plantaža?“

P. obriše znoj s lica. Dovedi su ga ovamo direktno iz zračne luke i čitav dan ništa nije ni jeo ni pio. Umoran je, ima osjećaj da sanja predugačak san, da pliva pod vodom, da je izvan samoga sebe. Zidovi sobe plavi su. Na mjestima gdje se boja oljuštila naziru se rupe u golom cementu. Izgledaju kao kontinenti na karti iz nekog drugog doba, nekog drugog svijeta.

„Vratite me u Rim ako mi ne vjerujete.“

U lijevom kutu sobe, iza P.-ovih leđa, stoji stražar; tek povremenim struganjem cipela o pod podsjeća na svoju prisutnost. Voditelj ispitivanja promijeni položaj sjedenja, rukama podboči bradu, zamišljeno prisloni kažiprst na usne. Odbija vjerovati da bi se netko vratio na ovaj razoreni kontinent s ciljevima drugačijim od onih koje P. neprestano ponavlja: da je htio letjeti, a da mu je jedina opcija za to bila malena tvrtka u okolici Lusake u Zambiji, koja se bavi zaprašivanjem voćnih plantaža propellerskim avionima iz kolonijalnih vremena.

P. stisne oči i osjeti kako mu se u glavi javlja umor u obliku bijelog šuma. Zlo mu je.

„Vrijeme je da shvatiš da se nećeš moći vratiti svom kontaktu u Rimu.“

„Kakvom kontaktu?“

Voditelj ispitivanja snažno tresne dlanom o stol. „Tko te poslao u Zambiju? Za koga radiš?“ Stražar iza P.-ovih leđa pomakne se, cipele strgnu o pod. „Gledaj. Kako bismo te

uopće mogli poslati natrag u Rim? Službeno si se onamo vratio već iz Lusake, zar ne? Sam si potpisao odluku o protjerivanju.“ Čelavi Tanzanac pokaže na dokument, a onda iskopa još jedan papir i odloži ga na stol. „Ovdje si potpisao potvrdu da su te odavde vratili u Lusaku.“

P. zuri preda se, pokušava se sjetiti što da kaže. Nisu ga zlostavljali, ali nasilje se može nanjušiti u zraku.

„Trebao bi biti oprezniji kad potpisuješ dokumente. Više ne postojiš. Vrijeme je da nam počneš odgovarati na pitanja.“

Mnogi dokumenti već poredani na stolu pripadaju P.-u: putovnica, zrakoplovne karte. Voditelj ispitivanja iz fascikla izvuče još jedan dokument, pogleda ga, pravi se da se oko nečega premišlja. Stavi ga na stol i odgurne prema P.-u, on ga podigne.

P. promatra grčka slova. Svoje ime i čin. Amblem Helenske akademije ratnog zrakoplovstva: bijeli čovjek s krilima na nebeskoplavoj pozadini. Njegova diploma.

„Školovao si se na Helenskoj akademiji ratnog zrakoplovstva u Dekeliji, u okolici Atene. Zatim si otputovao u Rim, a onda iz Rima u Zambiju. Zašto?“

„Htio sam letjeti.“ Ta rečenica čak i njemu zvuči kao laž. Najradije bi zavrištao, ustao i prevrnuo stol, vikao da je samo htio letjeti. Jagodicama prstiju opipa slova. Samo je htio letjeti. U mislima mu zatreperi niz prizora, sjećanje koje kao da se dogodilo u nekom drugom životu: stoji na žičanoj ogradi i promatra mlažnjake kako slijeću s neba, njegova prva jesen u Grčkoj, lišće još nije otpalo, ali krošnje u dvorištu Akademije već su poprimile kartonsku boju; on i ostali budući pilotski kadeti iz Trećeg svijeta uče grčki u tijesnim drvenim klupama, cijele dane konjugiraju glagole

i dekliniraju imenice, ali jednog su poslijepodneva došli po njih autobusom, odvezli ih kroz blokade postavljene oko Akademije ratnog zrakoplovstva i ispustili kod te žičane ograde s pogledom na uzletišta, odande sada promatraju avione kojima će poslije naučiti upravljati, kada završe tečaj jezika – tanke strojeve za ubijanje koji se kreću nad sletnom pistom u daljini, polako i klimavo poput galebova.

„Hoćeš cigaretu?“

P. slegne ramenima ne podigavši pogled s dokumenta u rukama. Voditelj ispitivanja očito je dao znak stražaru da priđe korak bliže i pruži mu paket cigareta bez filtra. P. uzme jednu, strpa je u kut usana, stražar mu je pripali, zatim ustukne natrag u sjene. P. odloži diplomu, čeka pitanje, ili batine, ili da ga puste, bilo što, puši.

„Što misliš o Oboteu?“

„Oboteu?“ Ispusti dim kroz nosnice. „Htio bih da je on ugandski predsjednik. Iz istog smo plemena.“

„Ispričaj mi što se dogodilo kada je Obote u proljeće šezdeset i devete posjetio tvoje rodno selo.“

„Šezdeset i devete ja sam bio u Grčkoj.“ P. zna o čemu voditelj ispitivanja govori. John mu je pisao o tome u pismu.

„Proljeće tisuću devetsto šezdeset i devete.“ Muškarac polako izgovara godinu, slog po slog, kao da postoji šansa da je P. pogrešno shvatio. „U proljeće tisuću devetsto šezdeset i devete Milton Obote, tvoj predsjednik, putovao je državom i po selima održavao govore. Vodio je kampanju za ujedinjenje naroda nakon ustanka stare kraljevine Bugande. To ti je sve poznato?“

„Ja sam bio u Grčkoj.“

„Kada je stigao u tvoje rodno selo, napala ga je rulja, srušila

pozornicu, otrgnula mu mikrofon iz ruku i prisilila ga na bijeg.“

„Ja sam bio u Grčkoj.“

„Ali obitelj ti je javila novosti, zar ne? Bili ste protiv Obotea.“ Dok to govori, voditelj ispitivanja prstom pokazuje na P.-a, kao da je P. kriv za to što su ljudi bili nezadovoljni načinom na koji je Obote iz predsjedničke palače potpomagao svoju obitelj, svoj klan. P. frkne, otrese pepeo na pod, odmahne glavom.

„Taj mi je vojni udar uništio život.“ Čeka pitanje koje ne dolazi, pokušava se sjetiti što je rekao, a što nije rekao, što je slagao, što je izostavio i što je priznao u okvirima ovog razgovora. Trojica muškaraca šute, čuju im se samo udisaji, i prigušeno zujanje ventilacijske cijevi, a i povremeno u daljini, izvan prostorije, odzvanjanje koraka. Voditelj ispitivanja iz kartonske kutije na podu izvuče fotoalbum. P. ga prepoznaje, uzeli su mu ga iz prtljage baš kao i ove dokumente na stolu.

Tisuću devetsto šezdeset i devete bio je u Grčkoj i upravljao Akademijinim zrakoplovima. Tisuću devetsto šezdeset i sedme bio je u Grčkoj, učio grčki i promatrao kako slijeću i uzlijeću Akademijini zrakoplovi. U Grčkoj je navečer bilo hladno kako to nikada nije doživio u Ugandi, jače je oko tijela stiskao maslinastozelenu jaknu i drhturio, a nekih je dana i s mora puhao vjetar, nanoseći goleme količine pijeska i raspuhujući ga uskim uličicama Dekelije; pijeska bijelog poput komadića bisera, ili bijelog poput razlomljenih komadića neba, pijeska nanesenog u gustim dinama uz pločnik i zidove kuća. Povremeno bi vikendom odlazio do mora, civilnom autobusnom linijom koja je ljeti prevozila turiste, ali je na jesen, zimu i proljeće uglavnom bila prazna. Sam bi šetao uzbibanim plićakom, s cipelama u rukama i

zavrnutih nogavica, i osjećao kako mrak guta nešto iz njegova djetinjstva, neku tamnu stvar, možda je to čak bio oprost. Povremeno je tada, kraj mora, razmišljao da će svi oni koji tada postoje jednoga dana nestati, pretvoriti se u vapnenac na dnu nekog drugog mora.

Voditelj ispitivanja iz plastične košuljice izvadi jednu fotografiju i odgurne je preko stola. Mladi Afrikanac u pilotskoj odjeći stoji na Cessni T-37, naslonjen na veliki, sivi rep zrakoplova, gotovo dvostruko viši nego čovjek.

“Ovo si ti.”

“Ne”, kaže brzo, ne zna zašto laže.

“To nisi ti?”

Fotografija je zrnata i lice na njoj zasjenila je pilotska kaciga, nejasno je. Mogao bi to biti netko drugi. Vladaju velike napetosti između Tanzanije i Ugande. Ugandski vojnici preko granice bacaju granate. Amin tvrdi da ugandski gerilski vojnici, koji žele srušiti njegov novouspostavljeni režim, u Tanzaniji imaju vojne logore.

“To je netko drugi.” Nije trebao lagati, ali slagao je i sada se te laži mora i držati. Sagne se i ugasi cigaretu o petu cipele. Na podu su dva opuška već popušanih cigareta. Koliko već dugo ovdje sjedi? „Jedan od kolega s Akademije.“

“Uporno lažeš.” Voditelj ispitivanja odmahne glavom, namjesti razočarani izraz lica, ispreplete ruke nad trbuhom i nasloni se. “Nema veze. Idemo ispočetka. Ovo si ti na fotografiji. Pripadaš drugoj generaciji ugandskih borbenih pilota. Poslali su vas u Helensku akademiju ratnog zrakoplovstva u Dekeliji, nadomak Atene, gdje se još od ranih šezdesetih za čitav niz afričkih zemalja obrazuju borbeni piloti.”

Prvi put kada su prolazili kroz ovo, P. nije htio potvrdi-

ti ništa od onoga što su Tanzanci rekli, ali sada je mnogo umorniji, pa je tako i u potpunosti nestalo one iracionalne odanosti koju je osjećao prema objema zemljama koje su ga sada posve izdale. Zažmiri i polako kimne, istina je da su ga poslali u Grčku da se školuje za borbenog pilota i časnika u Ugandskom ratnom zrakoplovstvu. Spusti bradu, žmiri.

Prisjeća se onih sve hladnijih jesenskih dana, i povika na arapskom i francuskom, i gužve u hodnicima kada bi svi zajedno izjurili na dvorište, svi istovremeno, da bi se gurali i hvalisali vojnom izobrazbom iz svojih domovina i zrakoplovima kojima su već upravljali na novačenju. Sjeća se tih dana. Sjeća se posebno onoga dana kada su ih autobusom prevezli do uzletišta, i kada su tamo kroz ogradu promatrali avione, sjeti se njihovih razrogačenih očiju kada su se zapalile komore naknadnog izgaranja jednog T-37, pa su od udarnog vala plinova iz mlaznog motora polako izrastali plavičasti kometski repovi, i kako se avion trznuo i odjurio visoko gore, i kako su u tom trenutku osjećali da je moguće krenuti ispočetka, ostaviti prošlost za sobom, pobjeći. Kao da povijest i ne postoji.

Uganda je nedavno proglasila neovisnost od britanske vlasti i počela od Izraela kupovati avione MiG-21 kako bi izgradila nacionalno ratno zrakoplovstvo. Izraelci su savjetnici za sigurnost podučili prvu generaciju ugandskih pilota da njima upravljaju, ali istodobno dok su Izraelci obrazovali ugandske pilote, počeli su slati po nekoliko mladića na Helensku akademiju ratnog zrakoplovstva u Grčkoj. Htjeli su i da se tamo upoznaju s američkim i francuskim ratnim zrakoplovstvom, ali prvenstveno da postanu časnici, izdri- lani za vojnički stil života, džentlmeni, vođe. Ugandski piloti školovani u domovini trenirali su samo pola godine, ali oni koji bi otputovali u Grčku tri bi godine studirali na Akademiji ratnog zrakoplovstva, i tako se pretvorili u

srž novoizgrađenog Ugandskog ratnog zrakoplovstva, vrh njegova koplja.

Spavali su u krevetima na kat i držali ono malo stvari što su imali u sivim metalnim ormarićima, bili su obećavajući talenti svoje generacije, buduća nebeska božanstva svojih domovina. Kreštave ptice ključale su iz koševa za smeće dok su hodali od studentskog doma do prostorija škole jezika. P. je išao u razred u kojemu je najviše bilo Libijaca, Egipćana i Tunizana, ali bilo je i studenata s Obale Bjelokosti i jedan mladić iz Čada.

Dobivao je pisma od Johna, svog najstarijeg brata, čitao ih u krevetu. Žudio je dovršiti tečaj jezika tako da može početi s vojnom izobrazbom i poslije učiti letjeti. Poslijepodne je odlazio trčati, polako, osjećao je kako mu srce lupa i pluća šire, skupljaju, šire, odlazio je do mora, saginjao se i ispirao lice u slanoj vodi, a ne slatkastoj kao što je voda na obalama Viktorijina jezera. Ne kao kod kuće.

Tog dana kada su stajali na ogradi tako raskolačenih očiju da bi u njih stalo cijelo nebo, nebo koje će uskoro postati njihovo, buka motora zvučala im je poput grmljavine. Dok su se zrakoplovi spuštali, oni su slijetanjima dodjeljivali bodove, davali budućim kolegama dva od deset, ili tri boda, ili nekad samo jedan bod, netko bi naravno nekad zavikao i nula, da bude najgori, na grčkom, *zero*. Čuškali su se i smijali. To je bilo na početku. Kad je bio malen, htio je biti ptica.

„Što ste rekli?”

Voditelj ispitivanja rekao je nešto što P. nije čuo, P. se primi za čelo, laktovima podboči o stol. I dalje žmiri. U njemu slike i zvukovi stotina ptica što lebde nebom.

„Rekao sam da je ovo citat iz jednog dokumenta Akademi-

je ratnog zrakoplovstva.” Voditelj ispitivanja u rukama drži novi papir, savije ga pa opet rastvori, pročita: „Otkad su se tisuću devetsto dvanaeste u ratnim operacijama počeli rabiti zrakoplovi, ratno je zrakoplovstvo štitilo nebo naše zemlje od svih prijetnji, i s dubokim se poštovanjem okrećemo žrtvama i junačkim djelima koja su omogućila da Grčka i grčki narod uživaju u demokraciji i slobodi, kao i u civilizacijskom napretku.”

P. ne shvaća što muškarac ovime želi postići. Čita riječi šupljim tonom zbog čega zvuče isprazno i smiješno. „Poznato ti je ovo? ‘Grčki piloti zbog svoje žrtve zaslužuju istaknuti položaj među znanim i neznanim državnim junacima.’” Muškarac odloži papir na stol, izravna ga dlanom, pravi se da je utonuo u misli. Kažiprstom prijeđe preko brkova, pogleda u zrak, zabubnja prstom o usnu, a zatim ga upita, kao onako usputno: „Jesi i ti fašist?”

Stražar se nasmije iza P.-ovih leđa.

„Ne želim se petljati u politiku.”

„Ne želiš se petljati u politiku.”

„Ne želim se petljati u rat.”

„Koji rat?”

„Vaš i Aminov. Između Tanzanije i Ugande.”

„Misliš da Uganda ratuje s nama? To oni misle?”

„Tko oni?”

„Tvoji poslodavci.”

„Pustite me da se vratim u Rim. Samo sam htio letjeti.”

Muškarac ne odgovara. Čita s papira, fasciniran, kao za sebe, isprva više mrmlja u bradu no što mu čita naglas:

„‘Helenska akademija ratnog zrakoplovstva svojim ka-